

УДК 351.741

О.Л. ЧЕРНЕЦЬКИЙ, канд. юрид. наук,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ

Ключові слова: правовий статус, дільничні інспектори міліції

В охороні громадського порядку, забезпечені громадської безпеки, проведені профілактичних заходів важлива роль належить дільничним інспекторам міліції (далі – дільничним інспекторам). Це пояснюється, поперше, тим, що на території адміністративної дільниці, яка обслуговується в місті або сільській місцевості, вони виконують основний обсяг правоохоронних функцій, покладених законом на міліцію. По-друге, дільничні інспектори в своїй діяльності повсякчасно підтримують зв'язок з населенням, трудовими колективами, громадськими організаціями, оскільки громадяни і представники зазначених організацій з усіх питань правоохоронної діяльності звертаються безпосередньо в громадські пункти охорони порядку або до дільничних інспекторів. Тобто, від належного виконання дільничними інспекторами завдань, функцій та обов'язків в сфері правоохоронної діяльності на закріпленій за ними адміністративній дільниці значною мірою залежить стан правопорядку в країні. За таких умов особливо гостро постають питання чіткого законодавчого визначення правового статусу дільничних інспекторів.

Проблеми правового статусу працівників органів внутрішніх справ, зокрема дільничних інспекторів міліції, були предметом досліджень багатьох вчених, зокрема О.Б. Андрєєвої, О.М. Бандурки, І.П. Голосніченка, В.А. Демиденка, Я.Ю. Кондратьєва, В.М. Плішкіна, С.А. Комарова, М.О. Тучака, О.Г. Фролової та інших. Однак,

приймаючи до уваги складність досліджуваної проблеми вона ще залишається дуже актуальною.

Тому метою цієї статті є удосконалення теоретичних та правових засад правового статусу дільничних інспекторів міліції. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання: визначити види правового статусу фізичної особи, а також особливості адміністративно-правового статусу працівників органів внутрішніх справ, уточнити структуру правового статусу дільничних інспекторів міліції, запропонувати його визначення.

В науковій літературі подаються різні визначення правового статусу особи. Так, С.А. Комаров, правовий статус особи визначає як систему прав, свобод і обов'язків, які знайшли своє чітке правове закріплення в нормах права, що визначають політико-правовий стан особи [1, с.121]. М.Н. Марченко відзначає, що правовий статус складають «законодавче встановлені державою і взяті в єдності права, свободи і обов'язки особи» [2, с.189]. В.С. Венедиктов та М.І. Іншин, наголошують на тому, що «правовий статус особи у суспільстві визначається перш за все сукупністю наданих їй законом прав та обов'язків, системою гарантій забезпечення перших та необхідністю нести відповідальність за порушення останніх» [3, с.5].

Як правило, розрізняють конституційний, загальний, спеціальний та індивідуальний статуси особи [4, с.413; 5, с.485]. Так, конституційний статус особи в державі визначається Конституцією. Він є узагальненим і однаковим для усіх незалежно від національності, релігійних переконань, соціального стану; характеризується стабільністю; передбачає рівність прав та обов'язків громадян, рівність усіх перед законом; є базовим для інших різновидів правового статусу; слугує основою для набуття конкретних суб'єктивних прав і обов'язків та реалізації відповідальності.

Загальний статус характеризує певну соціальну групу. Наприклад, Закон України «Про міліцію» у ч.2 ст.10 чітко зафіксував загальний правовий статус працівника міліції, тобто частину обов'язків та прав міліції, які адресуються всім працівникам міліції. До цих повноважень належать, зокрема, обов'язок надавати допомогу особам, які її потребують, вживати заходів до попередження і припинення правопорушень, встановлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події та ін. [6].

Спеціальний статус характеризує представника тієї або іншої соціальної групи, який наділений згідно із законами та іншими нормативними актами спеціальними, додатковими правами, обов'язками, обмеженнями та відповідальністю. Спеціальний статус доповнює або обмежує загальний правовий статус. На відміну від загального статусу, спеціальний статус має мінливий характер. Як приклад спеціального статусу можна привести зайняття певної посади державним службовцем, яка надає йому конкретні повноваження.

Ми погоджуємося з думкою Д.Н. Бахраха, С.Д. Дубенко, А.В. Петришина, М.І. Іншина та ін. про належність працівників органів внутрішніх справ та інших військових формувань до, так званої «мілітаризованої державної служби». На нашу думку, мілітаризована служба має наступні відмінні від цивільної служби ознаки: 1) професійним обов'язком службовців цієї категорії є захист життя і здоров'я людей, забезпечення безпеки громадян та встановленого порядку управління, основних прав та свобод громадян, матеріальних цінностей, охорона правопорядку тощо; 2) вступ на державну службу мілітаризованого характеру здійснюється особами, які досягли вісімнадцятирічного віку; 3) має місце наявність спеціальних особливих дисциплінарних статутів, положень про дисципліну, обумовлених специфічними особливостями посадових функцій мілітари-

зованих службовців; 4) ці службовці мають особливі умови вступу на службу, її проходження, присвоєння спеціальних звань, проведення атестації і припинення служби; 5) наявність встановленого в спеціальних адміністративно-правових нормативних актах особливого правового статусу мілітаризованих службовців (права, обов'язки, відповідальність, спеціальні пільги); 6) особливий порядок притягнення до юридичної відповідальності.

У свою чергу, індивідуальний статус являє собою сукупність персоніфікованих прав та обов'язків в їх конкретних, природних та набутих здібностях і особливостях (стать, вік, сімейний стан, релігійні переконання). Він також має більш рухомий, ніж загальний правовий статус, характер: змінюється відповідно до тих змін, які відбуваються у житті людини.

Індивідуальний посадовий статус працівника органів внутрішніх справ закріплює повноваження з урахуванням специфіки певної посади у конкретному підрозділі. На нього впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори, наприклад, стан криміногенної обстановки на території, що обслуговується, укомплектованість кадрами підрозділу, в якому працівник обіймає посаду, та ін. Крім того, існування індивідуальних посадових статусів визначається тією обставиною, що в нормативних актах в основному регламентується компетенція служб, відділів, інших структурних частин органів внутрішніх справ, а розподіл повноважень за конкретними посадами здійснюється відповідно зі штатним розкладом, на підставі функціональних обов'язків. Тому, обіймаючи однакові посади, працівники можуть виконувати різні повноваження. Так, наприклад, однакові за найменуванням посади оперуповноважених державної служби боротьби з економічною злочинністю суттєво відрізняються за своїми повноваженнями, що обумовлено їх спрямованістю на різні галузі економіки.

Адміністративно-правовий статус працівника органів внутрішніх справ містить у собі як загальні ознаки, властиві юридичним статусам інших суб'єктів права (теоретична конструкція складу, загальне призначення та ін.), так і низку особливостей, притаманних лише згаданому юридичному явищу. Розгляд цих особливостей спрямовано на більш глибоке виявлення сутності адміністративно-правового статусу, закономірностей його утворення, включення до складу тих чи інших повноважень та ін.

Головною особливістю адміністративно-правового статусу державних службовців є те, що вони представляють кадровий склад органів виконавчої влади. Через них як працівників відповідних державних органів реалізуються завдання та функції виконавчої влади на різних рівнях та у сферах державного і громадського життя. На дану особливість встановлення правових статусів державних службовців звертають увагу деякі автори, які зазначають, що права, обов'язки та інші елементи правового статусу державних службовців впливають з повноважень державного органу, встановлюються у межах компетенції державного органу влади, а реалізація останньої і складає зміст діяльності особового складу органу.

На нашу думку, особливість адміністративно-правового статусу працівників органів внутрішніх справ полягає у тому, що: а) їхні права та обов'язки встановлюються, як правило, у межах компетенції органів, в яких вони перебувають на державній службі; б) діяльність державного службовця органів внутрішніх справ підпорядкована виконанню завдань, покладених на відповідний підрозділ чи службу, і носить офіційний характер; в) службові права та обов'язки характеризуються єдністю, своєрідність якої полягає в тому, що їх права одночасно є обов'язками, адже вони повинні використовуватися в інтересах служби, а обов'язки – правами, бо інакше обов'язки неможливо буде здійснити;

г) здійснення службовцем органів внутрішніх справ своїх прав та обов'язків гарантується законодавством; д) законні приписи і вимоги працівника органів внутрішніх справ повинні виконуватися всіма, кому вони адресовані; е) вони мають право на просування по службі, тобто на службову кар'єру; ж) передбачені обмеження його загальногромадських; з) для них передбачені певні пільги, а також підвищена відповідальність за вчинення правопорушень.

Слід відмітити і те, що вище приведені статуси, а саме: конституційний, загальний, спеціальний та індивідуальний не існують відокремлено один від одного, вони перебувають у постійній взаємодії і є неподільними. Як наслідок, правовий статус працівника органів внутрішніх справ необхідно розглядати як сукупність конституційного, загального, спеціального та індивідуального статусів.

Окремо відзначимо те, що найбільш проблемний характер в юридичній літературі має визначення елементного складу правового статусу. Наприклад, В.М. Манохін включає до правового статусу завдання, основні функції, права й обов'язки [7, с.97–99]. Ю.П. Битяк до елементів правового статусу відносить права та обов'язки, гарантії цих прав і відповідальність за невиконання обов'язків [8, с.43]. О.В. Петришин – юридичні державно-владні повноваження; юридичну відповідальність [9, с.41]; М.О. Тучак – «порядок призначення на посаду дільничного інспектора міліції, права та обов'язки відповідно до посади, правовий та соціальний захист дільничного інспектора міліції, вимоги до професійних якостей дільничного інспектора, заходи заохочення та відповідальність дільничного інспектора міліції» [10].

Як бачимо, позиції вчених з приводу досліджуваної проблеми неоднорідні. Аналіз приведених вище точок зору вчених дозволяє зробити висновок, що переважна більшість науковців до елементів правового ста-

тусу працівника відносять його обов'язки і права, які обумовлені поставленими перед ними завданнями.

На нашу думку, основу правового статусу дільничних інспекторів міліції складають їх: завдання, функції, обов'язки, права та відповідальність. Інші елементи істотно не впливають на якісну характеристику правового статусу державного службовця і, звідси – дільничного інспектора міліції. Отже, такі елементи правового статусу, як призначення на посаду, правовий та соціальний захист, заходи заохочення, гарантії, професійна компетентність є факультативними, тобто не обов'язковими, і як слід, не завжди впливають на правовий статус працівника. Наприклад, працівник органів внутрішніх справ може бути в деякій мірі і некомпетентним у вирішенні певних службово-оперативних завдань, може бути не в повній мірі соціально-захищеним, але все ж таки він перебуває на державній службі, має певні повноваження, виконує поставлені перед ним завдання та несе юридичну відповідальність за їх невиконання чи неналежне виконання.

Не можна погодитись із позицією деяких вчених, які включають до складу правового статусу гарантії реалізації прав та обов'язків. Гарантії не можуть розглядатися як складові частини правового статусу особи, оскільки ці гарантії можуть бути економічними, матеріальними, політичними, ідеологічними, юридичними. Включення ж до правового статусу не тільки правових, а й інших гарантій є нелогічним через те, що деякі гарантії цього роду існують не в юридичній формі, а отже виступають не як правові гарантії. Юридичні гарантії адміністративно-правового статусу взагалі перебувають за його межами, бо вони, як правило, реалізуються діяльністю різноманітних державних органів, інших суб'єктів права.

Резюмуючи вищевикладене, вважаємо доцільним правовий статус дільничних інспекторів міліції визначити як передбачену в но-

рмативно-правових актах систему прав, обов'язків та юридичну відповідальність окремої категорії працівників, що виконують завдання із охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, боротьби з правопорушеннями та їх профілактики на закріпленій за ними адміністративній дільниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комаров С. А. Общая теория государства и права : курс лекций / С. А. Комаров. – М. : РАГС, 1996. – 312 с.
2. Общая теория государства и права: Академический курс в 2-х т. / под ред. М. Н. Марченко. – Т. 1 : Теория государства. – М. : Зерцало, 1998. – 416 с.
3. Венедиктов В. С. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців : наук.-практ. посіб. / В. С. Венедиктов, М. І. Іншин. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 188 с.
4. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел. 2000. – 704 с.
5. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В. В. Лазарева ; – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.
6. Закон України «Про міліцію» : від 20.12.1990 р. // ВВР УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
7. Манохин В. М. Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование / В. М. Манохин. – М. : Юристъ, 1997. – 295 с.
8. Адміністративне право України : підруч. [для юрид. вузів і фак.] / за ред. Ю. П. Битяка. – Х. : Право, 2000. – 520 с.
9. Петришин А. В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ : монография / А. В. Петришин. – Х. : Факт, 1998. – 168 с.
10. Тучак М. О. Адміністративно-правові

засади діяльності дільничних інспекторів міліції: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 | / Тучак Микола Олексійович. – Х., 2002. – 209 с.

Чернецький О. Л. Правовий статус дільничних інспекторів міліції / О. Л. Чернецький // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 573–577 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10coldim.pdf>

Визначено види правового статусу фізичної особи, а також особливість адміністративно-правового статусу працівників органів внутрішніх справ, уточнюється структура правового статусу дільничних інспекторів міліції, пропонується його визначення.

Чернецкий О.Л. Правовой статус участковых инспекторов милиции

Определяются виды правового статуса физического лица, а также особенность административно-правового статуса работников органов внутренних дел, уточняется структура правового статуса участковых инспекторов милиции, предлагается его определения.

Chernetsky O.L. A Legal Status of Local Policemen of Militia

Kinds are determined in the article legal status physical persons, and also feature administrative status workers of organs internal put, a structure is specified legal status of district inspectors of militia, offered his determinations.

Форум права Форум права